

5 ОГЛЯД ЗАРУБІЖНОЇ ПРАКТИКИ У СФЕРІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

УДК 342.9:342.5:341.1



<https://doi.org/10.33994/kndise.2026.71.55>

Коросташова Ірина Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та митного адміністрування Університету митної справи та фінансів



<https://orcid.org/0000-0003-4024-802X>

irynakorostashova@ukr.net

Бібліографічний опис статті: Коросташова І.М. (2026). Експертне забезпечення митної справи і зовнішньоекономічної діяльності (митні формальності з відбору проб (зразків) товарів за митним законодавством України та ЄС). *Криміналістика і судова експертиза*, 71, 871–889. doi: <https://doi.org/10.33994/kndise.2026.71.55>

ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ СПРАВИ І ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ З ВІДБОРУ ПРОБ (ЗРАЗКІВ) ТОВАРІВ ЗА МИТНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄС)

Статтю присвячено питанням правового регулювання експертного забезпечення митної справи і зовнішньоекономічної діяльності за митним законодавством Європейського Союзу та України в євроінтеграційному контексті. **Метою дослідження** є аналіз стану правового забезпечення експертного супроводу митної справи в процесі адаптації митного законодавства до європейських стандар-

тів, окреслення основних напрямків експертного забезпечення в митній справі, визначення об'єкта та конкретного об'єкта митних та судових експертиз (експертних досліджень), порівняльний аналіз суб'єктного складу виконавців митних формальностей з відбору проб (зразків) товарів за митним законодавством ЄС та України, а також умов і підстав їх проведення. **Методологічною основою** роботи стали загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема методи аналізу та синтезу, системно-структурний, формально-юридичний, порівняльно-правовий та інші методи наукових досліджень. Використання вищевказаних методів дозволило дослідити стан правового регулювання експертного забезпечення митної справи та зовнішньоекономічної діяльності, зокрема зі здійснення митних формальностей з відбору проб (зразків) товарів, що знаходяться під митним контролем. **Наукова новизна** полягає у: комплексному підході до дослідження норм національного митного законодавства та митного законодавства Європейського Союзу, що регулюють правовідносини пов'язані з експертним забезпеченням митної справи, зокрема з відбору проб (зразків) товарів, що знаходяться під митним контролем для подальшого проведення митних та судових експертиз; визначенні основних критеріїв класифікації митних експертиз; розмежуванні митних експертиз (досліджень), що здійснюються для забезпечення різних напрямків діяльності митних органів; аналізі норм перспективного митного законодавства України, що розроблено з метою адаптації до стандартів ЄС. Крім того, автором визначено об'єкти митної і судової експертизи (дослідження) товарів, що знаходяться під митним контролем, а також об'єкт конкретної митної експертизи (дослідження), окреслено коло суб'єктів, що можуть здійснювати відбір проб (зразків) товарів за митним законодавством ЄС та України, а також проведено аналіз умов та підстав проведення вищевказаних митних формальностей, в тому числі за нормами перспективного євроінтеграційного митного законодавства. У **висновках** підкреслюється, що в контексті євроінтеграції України, адаптація до європейських стандартів національного митного законодавства, зокрема у сфері експертного забезпечення митної справи та зовнішньоекономічної діяльності має важливе значення для подальшого правозастосування і впливає, як на ефективність діяльності митних органів з виконання основних завдань, так і на забезпечення захисту прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що вступають в митні правовідносини. Сформульовано пропозиції щодо удосконалення правової регламентації організаційно-правових засад експертного забезпечення митної справи в нормах перспективного євроінтеграційного законодавства. Окреслено напрямки подальших наукових розвідок у сфері правового регулювання експертного забезпечення в митній справі та зовнішньоекономічній діяльності.

Ключові слова: відбір проб (зразків) товарів; митна експертиза;

судова експертиза (дослідження); експертне забезпечення; митне законодавство; митний контроль; митні формальності; зовнішньоекономічна діяльність; Європейський Союз; євроінтеграція

Korostashova Iryna

*Ph.D. in Law, Associate Professor,
Docent, University of Customs and Finance, Dnipro, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0003-4024-802X>
irynakorostashova@ukr.net*



EXPERT SUPPORT OF CUSTOMS AFFAIRS AND FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY (CUSTOMS FORMALITIES FOR TAKING SAMPLES OF GOODS UNDER UKRAINE AND EU CUSTOMS LEGISLATION)

To cite this article: Korostashova I. (2026). Ekspertne zabezpechenia mytnoi spravy i zovnishnoekonomichnoi diialnosti (mytni formalnosti z vidboru prob (zrazkiv) tovariv za mytnym zakonodavstvom Ukrainy ta YeS) [Expert support of customs affairs and foreign economic activity: customs formalities for taking samples/specimens of goods under the customs legislation of Ukraine and the EU]. *Criminalistics and Forensics*, 71, 871–889. doi: <https://doi.org/10.33994/kndise.2026.71.55>

The article is devoted to the issues of legal regulation of expert support for customs affairs and foreign economic activity under the customs legislation of the European Union and Ukraine in the context of European integration. **The purpose of the study** is to analyze the state of legal support for expert assistance in customs affairs during the adaptation of customs legislation to european standards, to outline the main directions of expert support in customs affairs, to define the object and the direct object of customs and forensic examinations (expert studies), and to provide a comparative analysis of the composition of subjects performing customs formalities for sampling of goods under the customs legislation of the EU and Ukraine, as well as the conditions and grounds for their conduct. **The methodological** basis of the research consists of general scientific and special research methods, including methods of analysis and synthesis, systematic-structural, formal-legal, comparative-legal, and other scientific research methods. The use of the aforementioned research methods allowed for the investigation of the state of legal regulation of expert support for customs affairs and foreign economic activity, specifically regarding the performance of customs formalities for sampling goods under customs control. **Scientific novelty** lies in a comprehensive approach to researching the norms of national customs legislation and the customs legislation of the European Union governing legal relations related to the expert support of customs affairs, in particular, the sampling of goods under customs

control for further customs and forensic examinations, and in analyzing the norms of prospective customs legislation of Ukraine developed for adaptation to EU standards. The novelty also includes: defining the fundamental criteria for classifying customs examinations; distinguishing between customs examinations (studies) carried out to support various areas of activity of customs authorities; defining the objects of customs and forensic examination (expert studies) of goods under customs control, as well as the object of specific customs examinations (studies). The research defines the range of subjects authorized to carry out the sampling of goods under the customs legislation of the EU and Ukraine, as well as the conditions and grounds for conducting the aforementioned customs formalities, including those in accordance with the norms of prospective Euro-integration customs legislation. The conclusions emphasize that in the context of Ukraine's European integration, the adaptation of national customs legislation to European standards - particularly in the field of expert support for customs affairs and foreign economic activity - is of crucial importance for further law enforcement. It influences both the efficiency of customs authorities in fulfilling their core tasks and the protection of the rights of foreign economic activity entities entering into customs legal relations. Proposals for improving the legal regulation of organizational and legal principles of expert support for customs affairs within the framework of prospective European integration legislation have been formulated. Directions for further scientific research in the field of legal regulation of expert support in customs affairs and foreign economic activity have been outlined.

Keywords: sampling of goods; customs examination (study); forensic examination (expert study); expert support; customs legislation; customs control; customs formalities; foreign economic activity; European Union; European integration.

Постановка проблеми

Зовнішньоторговельні операції є однією з форм зовнішньоекономічної діяльності, ключовою ознакою якої є переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. З огляду на різноманіття правовідносин, що виникають у сфері ЗЕД та митної справи, а також у зв'язку з тим, що асортимент товарів, переміщуваних через митний кордон в рамках зовнішньоторговельних операцій є дуже широким і кожен товар має певні фізичні характеристики і хімічні властивості та призначення, в процесі митного контролю таких товарів і транспортних засобів в ряді випадків виникає необхідність у проведенні митних та судових експертиз товарів, що знаходяться під митним контролем. Одним з важливих аспектів цієї проблематики є правове забезпечення експертної діяльності, зокрема з відбору проб і зразків товарів, що знаходяться під митним контролем в національному митному законодавстві та митному законодавстві

Європейського Союзу (далі – ЄС) до якого Україна інтегрується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Організаційно–правові аспекти експертної діяльності в митній справі стали предметом наукових досліджень: Н. Авраменко, О. Бавико, О.Бойко, А. Бранчука, І. Ємченко, Л. Єфименко, А. Карпенко, І. Коросташової, О. Кульганік, О. Найденко, О. Пунди та ін. науковців і практиків.

Однак, в євроінтеграційному процесі, проблематика адаптації митного законодавства України до європейських стандартів потребує системного аналізу з боку науковців і практиків оскільки імплементація норм митного законодавства ЄС має важливе значення для праворозуміння та подальшого правозастосування.

Мета дослідження

Мета дослідження – аналіз стану правового забезпечення експертного супроводу митної справи в процесі адаптації митного законодавства до європейських стандартів, окреслення основних напрямків експертного забезпечення в митній справі, визначення об'єкта, конкретного об'єкта та предмета митних та судових експертиз (експертних досліджень), що проводяться в митних цілях, порівняльний аналіз суб'єктного складу виконавців митних формальностей з відбору проб (зразків) товарів за митним законодавством ЄС та України, а також умов і підстав їх проведення.

Виклад основного матеріалу

В Україні основними джерелами правового регулювання експертного забезпечення митної справи та зовнішньоекономічної діяльності (далі - ЗЕД) є Митний Кодекс України (далі – МК України) та Закон України «Про судову експертизу» (далі - Профільний Закон).

«Особливості правового регулювання митних експертиз у митному законодавстві ЄС та України обумовлені: а) специфікою сфери та особливостями правовідносин, у зв'язку з якими виникає потреба в проведенні експертиз; б) метою їх проведення; в) рамками в межах яких вони проводяться; г) колом суб'єктів, уповноважених їх проводити» [1, С.186].

В чинному митному законодавстві України, для виокремлення експертної діяльності в митній справі та ЗЕД, в назві глави 50 МК України законодавець використав термін «митна експертиза», однак визначення цього термінологічного поняття в МК України відсутнє. Тому, пропозиції щодо визначення змісту цього терміну є доробком науковців, що сьогодні можна зустріти в монографічній літературі. Наприклад, Бойко О.В. під «митною експертизою» розу-

міє : «...комплексне науково-практичне дослідження, що має місце в процесі здійснення митного контролю товарів щодо складу, властивостей, характеристик певного товару або його складових з одержанням посадовими особами митних органів достатньої інформації про такий товар, з кінцевою метою забезпечення митної, національної, економічної та фінансової безпеки в державі та захисту державних митних інтересів України, захисту внутрішнього ринку від потрапляння неякісних товарів на нього» [2, С.54].

На нашу думку: «Митними експертизами слід уважати дослідження (аналізи, експертизи) проб (зразків) товарів на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо з метою забезпечення митного контролю та митного оформлення, які проводить визначене митним законодавством України коло суб'єктів» [1, С.186].

Зазвичай митні експертизи проводять експерти відомчої належності Держмитслужбі України. Однак, у випадках та за умов передбачених ч.3 ст.357 МК України (далі - МК України) [3], проведення такої експертизи (дослідження) призначається в інших установах (організаціях), і, переважно, в таких випадках йдеться про суб'єктів судово-експертної діяльності. Крім того, у разі, якщо в процесі реалізації митних правовідносин між суб'єктом ЗЕД та органом публічної влади (митним органом) виникає спір, який є або буде предметом судового розгляду, для формування доказової бази у судовій справі, в ряді випадків виникає необхідність в отриманні висновку судового експерта, в порядку визначеному процесуальним законодавством і Профільним Законом [4], зокрема у випадках, якщо спір виник з приводу фізичних та/або хімічних властивостей товару, визначення коду товару за УКТЗЕД тощо.

Натомість: «Види експертиз товарів, що проводять у зв'язку зі здійсненням зовнішньоторговельних операцій, залежать від: а) виду правовідносин у сфері ЗЕД; б) суб'єкта - ініціатора проведення експертизи (експертних досліджень); в) особливостей об'єктів експертизи (експертних досліджень)» [1, С.186].

«Метою проведення митних експертиз є митний контроль та оформлення (зокрема, для підтвердження або спростування результатів раніше проведеної експертизи за заявою декларанта або уповноваженої ним особи). Водночас метою проведення судових експертиз (експертних досліджень), пов'язаних із зовнішньоторговельними операціями, є надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду на підставі ухвали суду чи постанови органу досудового розслідування, або за договором з експертом чи експертною установою (якщо експертизу проводять на замовлення декларанта або уповноваженої ним особи)» [1, С.186]. Аналіз свідчить, що митні експертизи, є одним з передбачених митним законодавством інструментів реалізації державної митної справи й, відповідно, інструментом виконання митними органами основних

завдань, передбачених ст. 544 МК України.

Крім того, слід розрізнити види митних експертиз. В монографічній літературі, науковці поділяють митні експертизи за різними критеріями. Наприклад, на думку Бранчука О.А. : «В діяльності митних органів, що пов'язана із здійсненням експертизи, можна виділити два напрямки: здійснення експертизи під час митного контролю і митного оформлення і експертиза при здійсненні провадження в справах про порушення митних правил» [5, С.65].

Розглянемо напрямки діяльності митних органів, що потребують експертного супроводження більш детально. Так, в МК України законодавець виділив напрямки діяльності митних органів, що потребують експертного супроводу: 1) в рамках процедур митного контролю та оформлення (ст. 356 «Взяття проб (зразків) товарів»); 2) під час прийняття рішень щодо зобов'язуючої інформації (ст.23-1 «Дослідження проб та зразків товарів під час прийняття рішень щодо зобов'язуючої інформації»), а також 3) у справах про порушення митних правил (за окремим процесуальним порядком, передбаченим Розділом XIX «Провадження у справах про порушення митних правил » МК України) [3]. Отже, з огляду на новели, що пов'язані з адаптацією митного законодавства до європейських стандартів, сьогодні ще одним напрямком діяльності, що потребує експертного супроводження - є прийняття митними органами рішень щодо зобов'язуючої інформації, що встановлений ст.23-1 МК України. Тому, слід виділяти три основні напрямки діяльності митних органів, що потребують експертного супроводження, а саме: 1) здійснення процедур митного контролю та оформлення; 2) прийняття рішень щодо зобов'язуючої інформації та 3) провадження у справах про порушення митних правил.

У першому випадку, забезпечення експертного супроводження здійснюється в рамках митних процедур з метою митного контролю та у порядку передбаченому ст.356 МК України. У другому випадку, з метою, у випадках та за умови визначених у ч.1 ст.23-1 МК України, а саме: «у випадках класифікації та визначення країни походження товарів» [3], за умови «...отримання попередньої згоди підприємств» [3], з метою «...прийняття рішення щодо зобов'язуючої інформації...» [3] та у порядку, визначеному ст.356 МК України [3]. А от за третім із названих напрямків діяльності митних органів, призначення експертизи, відбір проб (зразків), проведення експертизи тощо, віднесено до процесуальних дій у справі про порушення митних правил, що здійснюються: «з метою отримання доказів, необхідних для правильного вирішення цієї справи» [3, ч.1 ст.508]. Тобто, за вказаним напрямком діяльності митних органів, крім мети проведення експертизи також відрізняються порядок і підстави її призначення та забезпечення.

Зазначене вище дає підстави вважати, що всі митні експертизи здійснюються в митних цілях, однак, безпосередня мета призначен-

ня/здійснення таких експертиз (досліджень) відрізняється, з огляду на специфіку конкретного напрямку діяльності митних органів, що потребує експертного супроводу та особливостей правового регулювання кожного з цих напрямків діяльності.

Отже, з вищевказаного випливає, що основними критеріями класифікації митних експертиз (досліджень) на види є: *загальні цілі та безпосередня мета їх проведення*.

На думку Карпенко Г.Л.: «...митну експертизу можна віднести до особливого класу експертиз, оскільки вона має властиві тільки їй характерні ознаки: предмет, завдання, об'єкти і методи дослідження» [6, С.111].

Досліджуючи питання класифікації митних експертиз, науковці виділяють їх так звану «видову» класифікацію. Зокрема, Бранчук А. О. зазначає: «Видова класифікація митної експертизи охоплює найважливіші напрямки дослідження матеріалів та речовин» [5, С.65]. Серед напрямків дослідження матеріалів та речовин науковці виділяють: «хімічну, класифікаційну, матеріалознавчу, товарознавчу, гемологічну, технічну, технологічну, мистецтвознавчу, оціночну, ідентифікаційну» [7, С.122-123] та інші.

На думку автора статті, видова класифікація тісно пов'язана з безпосередньою метою та предметом митних експертиз, що опосередковано визначені ч.1 ст.356 МК України, згідно з якою: «Взяття проб (зразків) товарів здійснюється посадовими особами митного органу в рамках процедур митного контролю та митного оформлення, а також під час прийняття рішень щодо зобов'язуючої інформації з метою встановлення характеристик, визначальних для: 1) класифікації товарів згідно з УКТ ЗЕД; 2) перевірки задекларованої митної вартості товарів; 3) встановлення країни походження товарів; 4) встановлення належності товарів до наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, сильнодіючих чи отруйних речовин; 5) встановлення належності товарів до предметів, що мають художню, історичну чи археологічну цінність» [3].

Зазначене вище свідчить про те, що кожен з визначених у ч.1 ст.356 МК України напрямків митного контролю, може поставати *конкретною метою* призначення/проведення митних експертиз, з огляду на ризики виявлені автоматизованою системою митного оформлення (далі – АСМО) в процесі аналізу поданої декларантом митної декларації та документів за конкретною поставкою товарів. В той час, коли *предметом* таких експертиз є встановлення тих чи інших характеристик товарів, що є визначальними для прийняття рішень зі застосування тарифних та нетарифних заходів регулювання ЗЕД.

Отже, *види митних експертиз* слід розрізняти виходячи зі загальних цілей та конкретної мети їх призначення/здійснення, що залежать від напрямків діяльності митних органів в рамках реалізації яких призначаються митні експертизи, з огляду на умови та поря-

док їх призначення і забезпечення, а також суб'єкта проведення, предмета і напрямків дослідження матеріалів і речовин тощо.

Натомість, слід звернути увагу на те, що в митному законодавстві України, як і в Профільному Законі відсутнє чітке визначення об'єкта митних та судових експертиз, що здійснюються в митних цілях, а в ряді випадків - з метою визначеною у Профільному законі [4, Ст.1]. Але аналіз термінологічного поняття «судова експертиза», наведеного у ст.1 Профільного Закону [4], дозволяє зробити висновок, що *об'єктом судової експертизи є: об'єкти, явища і процеси*. Відповідно, до *об'єкта митної експертизи* так само слід відносити об'єкти матеріального світу, а в певних випадках також явища і процеси.

В монографічній на навчальній літературі науковці поділяють об'єкти судової експертизи на види. Наприклад, говорячи про судову експертизу в кримінальному провадженні науковці розрізняють: «Об'єкти роду (виду) експертизи», «об'єкти конкретної експертизи» та «безпосередній об'єкт експертного дослідження» [8, С.88].

У випадках проведення митних експертиз (досліджень) з метою митного контролю, переважно йдеться про конкретну партію товарів, що знаходяться під митним контролем та стосовно яких АСМО за результатами аналізу ризиків в автоматичному режимі визначено митні формальності зі взяття проб (зразків) товарів для подальшого проведення митної експертизи (дослідження). Зокрема, йдеться про проби (зразки) товарів, що є об'єктами матеріального світу, які відібрані (виділені) із конкретної партії товару для подальшого експертного супроводження митного контролю. Тому, проби (зразки) товарів відібрані (виділені) з конкретної партії товарів відповідно до встановлених міжнародними і національними стандартами вимог «в мінімальній кількості у двох примірниках (досліджуваний та контрольний), кожен з яких є достатнім для проведення дослідження» [3, ч.13 Ст.356], слід розглядати, як *об'єкт конкретної митної експертизи* (дослідження).

Слід звернути увагу й на те, що згідно з ч.3 ст. 248 МК України АСМО: «... в автоматичному режимі здійснює: ... 2) визначення переліку митних формальностей, обов'язкових для виконання за митною декларацією, залежно від типу митної декларації, митного режиму, особливостей, засобів і способів переміщення товарів через митний кордон України та з урахуванням результатів аналізу ризиків...» [3]. Вищевказане свідчить про те, що національний законодавець відбір проб (зразків) товарів відніс саме до різновидів митних формальностей, що визначає АСМО.

Варто наголосити на тому, що проби (зразки) товарів, що відбираються для проведення експертизи (дослідження) слід розглядати щонайменше у *трьох аспектах*: правовому, процесуальному (процедуральному) та технічному.

Правовий аспект стосується нормативно-правового регулювання митних правовідносин щодо забезпечення проведення митних

та судових експертиз з: визначення кола суб'єктів, уповноважених на здійснення митних формальностей з відбору проб і зразків товарів, що знаходяться під митним контролем; проведення операцій з пробами та зразками товарів; надання експертних висновків тощо, врегульованих нормами національного та Європейського митного законодавства, Профільним Законом тощо.

Процесуальний аспект стосується порядку (процедури) відбору проб (зразків) товарів, передбаченого митним законодавством (процедурними або процесуальними нормами), документування, доставлення проб (зразків) товарів до суб'єкта проведення експертизи (дослідження), оформлення експертних висновків, порядку ознайомлення з ними зацікавлених осіб, зберігання/повернення проб (зразків) товарів тощо. Слід сказати, що в процесуальному/процедурному аспекті відбір проб (зразків) товарів, слід відносити до засобів забезпечення митних та судових експертиз, оскільки митні формальності з відбору проб (зразків) товарів є ключовим процедурним (процесуальним), етапом підготовки (виділення) об'єкта для проведення конкретної експертизи (дослідження).

Технічний аспект стосується дотримання правил відбору проб (зразків) товарів за державними/міжнародними стандартами (ДСТУ/ISO) та включає забезпечення реального відображення властивостей всієї партії товарів, використання для відбору проб (зразків) товарів відповідних інструментів (спеціального обладнання), їх належне пакування і маркування.

Варто зауважити, що норми чинного МК України містять організаційно- правові засади та більш детальну регламентацію правовідносин, що виникають з приводу експертного забезпечення митної справи, ніж у чинному Митному кодексі Європейського Союзу (далі – МК Союзу). Так, національним законодавцем у главі 50 «Митні експертизи» МК України врегульовано правовідносини: 1) зі взяття проб (зразків) товарів, що здійснюються: а) «посадовими особами митного органу в рамках процедур митного контролю та митного оформлення, а також під час прийняття рішень щодо зобов'язуючої інформації...» (ч.1 ст.356 МК України) та б) іншими суб'єктами за умов та з метою визначеною вищевказаною нормою МК України), а також 2) «операції із взятими пробами (зразками) товарів» (ст.357 МК України) [3]. Зокрема, ст. 356 МК України, визначено випадки, порядок та умови здійснення митних формальностей зі взяття проб (зразків) товарів що знаходяться під митним контролем, коло суб'єктів, які можуть проводити такий відбір, випадки, умови та підстави здійснення вищевказаних митних формальностей та ін. Так, згідно з ч.2 ст.356 МК України «взяття проб (зразків) товарів проводиться уповноваженими посадовими особами митного органу на підставі вмотивованого письмового рішення керівника цього митного органу або його заступника» [3]. Також ч.6 ст.356 МК України передбачено «взяття проб (зразків) товарів, що перебувають під митним контролем, за

ініціативою посадових та службових осіб інших державних органів, у тому числі правоохоронних органів, а також декларантів...» [3]. Крім того, в інших главах МК України також містяться норми, що регулюють правовідносини з відбору проб (зразків) товарів. Наприклад, у передбачених національним законодавством випадках, взяття проб (зразків) товарів, що перебувають під митним контролем може здійснюватися з дозволу митного органу та/або спільно з посадовими особами відповідного митного органу: а) посадовими особами інших державних органів, що уповноважені на здійснення заходів офіційного контролю у пунктах пропуску через державний кордон або у пункті призначення товарів на території України (наприклад, це можуть бути посадові особи Держпродспоживслужби України для здійснення санітарно-епідеміологічного, ветеринарного та інших видів контролю в пунктах пропуску за механізмом «Єдиного вікна» (ст.319 МК України); б) декларантами або уповноваженими ними особами (ч. ч. 4, 6 ст.256 МК України); в) власником товарів, що зберігаються в митному режимі митного складу на митному складі, або уповноваженою ним особою (ч.2 ст.127 МК України); г) власником товарів, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем, або уповноважена ним особа (п.4 ч.1 ст.203 МК України); д) власником товарів, що зберігаються на складах митних органів під митним контролем, або уповноважені ними особи (п.4 ч.1 ст.241 МК України); правовласником об'єкта права інтелектуальної власності (у випадку призупинення митного оформлення товарів (ч.12 ст.399 МК України) або за рішенням правовласника перед знищенням товарів, що підозрюються у порушенні прав інтелектуальної власності, взяття проб (зразків) таких товарів здійснюється митним органом спільно з правовласником (ч.4 ст. 401 МК України) та ін.

В цьому контексті розглянемо детальніше правовідносини зі сприяння захисту прав інтелектуальної власності (далі – ПІВ). Так, для продовження заходів зі сприяння захисту ПІВ їх правовласник має: «... а) подати митному органу один примірник висновку, отриманого за результатами такої експертизи та б) до завершення строків визначених законодавством повернути митному органу зразки товарів, що були відібрані для проведення експертизи» [10, С. 122]. Вищевказане стосується випадків, коли правовласник, має звертатися до суб'єктів судово-експертної діяльності для проведення судової експертних досліджень.

Такий підхід законодавця до врегулювання окреслених правовідносин дозволяє митним органам та органам уповноваженим на здійснення офіційного контролю реалізовувати надані їм повноваження, а суб'єктам ЗЕД (або уповноваженим ними особам) та правовласникам об'єктів ПІВ, реалізувати свої права у сфері зовнішньоекономічної діяльності, серед яких - право на проведення митних та судових експертиз (досліджень) товарів, що знаходяться під митним контролем з метою захисту своїх прав.

Отже, аналіз норм МК України дозволяє виділити декілька груп суб'єктів, що за різних підстав, умов і, відповідно, з різною метою можуть проводити відбір проб (зразків) товарів, що знаходяться під митним контролем. Зокрема, за статусом таких суб'єктів можна поділити на дві групи: 1) органи публічної влади, що уповноважені на здійснення контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон та правоохоронні органи; 2) інші суб'єкти митних правовідносин.

До першої групи, слід відносити суб'єктів владних повноважень (уповноважених посадових та службових осіб): митних органів; інших органів офіційного контролю та правоохоронних органів. До другої групи – учасників митних правовідносин: а) які переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон України та/або їх представляють і можуть мати різний статус (наприклад, власники товарів, декларанти або уповноважені ними особи, що можуть одночасно мати статус авторизованих економічних операторів); б) суб'єктів, що займаються діяльністю, контроль за провадженням якої здійснюється митними органами (митні брокери та інші суб'єкти, визначені ч.1 ст.404 МК України); в) правовласники об'єктів ПІВ. Крім того, Розділ XIX «Провадження у справах про порушення митних правил» [3] містить низку процесуальних норм, що регламентують порядок забезпечення митних/ судових експертиз у справах про порушення митних правил.

Виходячи з того, що коло суб'єктів, які за національним митним законодавством можуть здійснювати відбір проб (зразків) товарів є досить широким, необхідно звернути увагу на те, що мета і підстави відбору проб (зразків) товарів у кожного з таких суб'єктів є різними. Зокрема, метою може бути: здійснення митного контролю; здійснення інших видів офіційного контролю (санітарно-епідеміологічного, ветеринарного, фітосанітарного, екологічного та радіологічного); підтвердження чи спростування результатів проведеного дослідження (аналізу, експертизи); формування доказової бази (у справах про контрабанду, у справах про порушення митних правил, у адміністративних спорах, у господарсько-правових спорах, у справах про порушення прав інтелектуальної власності тощо) та ін.

Щодо підстав відбору проб (зразків) товарів, то національний законодавець в нормах МК України визначив їх наступним чином. Тож, проби (зразки) товарів можуть відбиратися на підставі: вмотивованого письмового рішення керівника митного органу або його заступника (ч.2 ст.356 МК України); відповідної постанови у справі про порушення митних правил (ч.1 ст.516 МК України); за заявою декларанта (ч.6 ст.356 МК України); з дозволу митного органу (ч.4 ст.356, ч.12 ст.399 МК України); прийняття рішення про проведення процедури взяття проб (зразків) товарів для проведення їх дослідження (аналізу, експертизи) та/або проведення додаткової обробки товарів (фумігації, знезараження) та внесення до веб-порталу "Єдине

вікно" інформації про таке рішення посадовою особою Держпродспоживслужби (ч.6 ст.356, ст.33-1 МК України); звернення правоохоронного органу у провадженні про контрабанду (ч.6 ст.256 МК України, ст.245 КПК України); ухвали винесеної судом в порядку передбаченому процесуальним законодавством (КПК України; КАС України; ГПК України тощо).

З огляду на те, що для відбору проб (зразків) певних товарів (наприклад, сипучих, рідких (наливних) тощо) і забезпечення їх репрезентативності, в ряді випадків необхідні, як спеціальні засоби (якими митні органи на даний час не забезпечені) так і спеціальні знання (якими далеко не всі митники володіють), тому такий підхід у врегулюванні цього питання на даному етапі здається достатньо обґрунтованим.

Далі проведемо порівняльний аналіз правового забезпечення відбору проб (зразків) товарів в нормах Митного кодексу Європейського Союзу (далі – МК Союзу) та чинного МК України. Згідно з ч.2 ст.140 МК Союзу: «митні органи можуть у будь-який час вимагати розвантаження та розпакування товарів для цілей їх огляду, відбору зразків або огляду транспортних засобів, що їх перевозять» [9]. Згідно зі ст.188 МК Союзу: «митні органи можуть для цілей перевірки правильності даних прийнятої митної декларації: ...(d) відбирати зразки для аналізу або детального огляду (дослідження – авт.) товарів» [9]. Крім того, зі змісту ст.48 МК Союзу випливає, що для цілей митного контролю митні органи можуть відбирати зразки товарів навіть «після їх випуску у вільний обіг, якщо це можливо» [9]. Тобто, нормами МК Союзу митні органи країн-членів ЄС наділено виключними повноваженнями зі здійснення експертного забезпечення митного контролю, що полягає у здійсненні митних формальностей з відбору зразків товарів для проведення їх експертизи (аналізу, досліджень), як до випуску товарів у вільний обіг, так і після їх випуску у вільний обіг (у разі можливості).

Водночас слід звернути увагу на те, що нормами МК Союзу визначено й інших суб'єктів, які також можуть відбирати зразки товарів для подальшого їх дослідження. Так, в україномовному перекладі МК Союзу, що розміщений на сайті Верховної Ради України згідно з ч.2 ст. 134 МК Союзу: «володілець товарів, що перебувають під митним наглядом, може з дозволу митних органів у будь-який час оглядати товари чи відбирати зразки, зокрема для визначення їх тарифної класифікації, митної вартості або митного статусу» [10]. Водночас слід сказати, що у ч.2 ст.134 англійського тексту МК Союзу [11] використовується термін «holder of goods» (утримувач товарів), який визначається як: "the person who is the owner of the goods or who has a similar right of disposal over them or who has physical control of them" (п.34 ст. 5 МК Союзу) [11]. За своїм змістом зазначене вище поняття має більш широке функціональне значення і позначає не лише власника (володільця) товару, що знаходиться під

митним контролем, а й будь-якого суб'єкта, що здійснює юридичний або фактичний (фізичний) контроль над об'єктом (товаром). Тобто йдеться про суб'єкта у якого товар буквально знаходиться у розпорядженні або на зберіганні. Тобто, хоча імплементаційне поняття «утримувач товарів» і має парасольковий характер, водночас коло суб'єктів, що за європейськими стандартами можуть відбирати зразки товарів є доволі вузьким.

Отже, аналіз норм МК Союзу та МК України свідчить, що національний законодавець наділив правом здійснювати відбір проб (зразків) товарів набагато ширше коло суб'єктів, ніж це передбачено в МК Союзу.

В контексті євроінтеграції національним законотворцем був розроблений та оприлюднений на сайті Міністерства Фінансів Проєкт нового МК України (далі – Проєкт), що передбачає низку норм, які стосуються експертного забезпечення митної справи. Детальний аналіз окреслених норм свідчить, що з огляду на європейські стандарти, національний законотворець в Проєкті суттєво звужив коло осіб, які можуть здійснювати відбір зразків товарів, що знаходяться під митним контролем. Так, згідно з ч.2 ст.257 Проєкту: «Утримувач товарів, що перебувають під митним наглядом, з дозволу митних органів у будь-який час може оглядати товари чи відбирати зразки, зокрема для визначення їх тарифної класифікації, митної вартості або митного статусу» [12]. Згідно з п.96 ч.1 ст.5 Проєкту: «утримувач товарів – особа, яка є власником товарів, або особа, яка має право володіння чи розпорядження цими товарами, або особа, яка фізично утримує товари (крім митних органів, до яких перейшло право розпорядження на ці товари)» [12]. Тобто, в нормах Проєкту для позначення суб'єктів, що також можуть в певних випадках відбирати зразки товарів, законотворець застосував нове для національного митного законодавства узагальнювальне імплементаційне поняття, що охоплює відразу декілька видів суб'єктів, які мають різний статус по відношенню до товарів, що знаходяться під митним контролем, і, відповідно, різний обсяг прав щодо них. З огляду на це, застосування вищевказаного імплементаційного терміну вступає у певні протиріччя з нормами нині чинного національного законодавства, що регулює відносини власності. Як наслідок, така неузгодженість в перспективі може негативно позначитися на правозастосуванні і стати причиною виникнення судових спорів.

Водночас, на відміну від норм чинного МК України регламентація організаційно-правових засад експертиз (досліджень) в митній справі в Проєкті майже не врегульовані. Зокрема, в Проєкті відсутній категоріально-понятійний апарат: не закріплено дефініцію «митні експертизи», не регламентовано правовідносини щодо забезпечення й проведення експертиз (досліджень) товарів, а також не визначено суб'єктів експертної діяльності, процедури їх залучення (призначення) та порядку відбору зразків товарів (окрім

врегулювання процесуального порядку призначення експертиз та відбору зразків у справах про порушення митних правил у главі 3 Розділу XIV Проекту). Істотною вадою Проекту також є розрізненість регуляторних приписів щодо відбору зразків товарів, які містяться у різних розділах та главах. З огляду на значний обсяг нормативного масиву зазначеного вище документа в перспективі все це створить додаткові перешкоди для ефективної імплементації та подальшої реалізації адаптованих норм.

Висновки

Митні та судові експертизи є специфічними засобами забезпечення митної справи та зовнішньоекономічної діяльності, що пов'язана з виникненням певних митних правовідносин. Основними критеріями розмежування митних та судових експертиз є: нормативно-правове забезпечення, що регулює правовідносини з проведення експертиз (досліджень); загальна мета їх проведення та вид суб'єкта експертної діяльності, що проводить експертизу (дослідження).

Правовідносини з проведення судових експертиз врегульовано Профільним законом, а також процесуальним законодавством. Правовідносини з проведення митних експертиз врегульовано нормами митного законодавства, а у разі залучення митними органами до їх проведення судових експертів - також Профільним законом.

Загальною метою проведення судових експертиз (експертних досліджень) - є формування доказової бази для вирішення спору, що є або буде предметом судового розгляду.

Загальною метою проведення митних експертиз (досліджень) - є митні цілі, тобто, виконання основних завдань митних органів визначених митним законодавством.

До основних критеріїв класифікації митних експертиз слід відносити: а) загальні цілі та конкретну мету їх призначення/проведення, що безпосередньо пов'язані із напрямками діяльності митних органів, які потребують експертного супроводу; б) конкретний об'єкт та в) предмет експертизи (дослідження); г) напрямки дослідження матеріалів і речовин, а в ряді випадків також д) суб'єктів їх проведення.

До основних напрямків діяльності митних органів, що потребують експертного супроводу слід відносити: 1) здійснення процедур митного контролю та оформлення; 2) прийняття рішень щодо зобов'язуючої інформації; 3) провадження у справах про порушення митних правил.

Об'єктами конкретних митних експертиз (досліджень), слід вважати проби (зразки) товарів відібрані (виділені) з конкретної партії товарів відповідно до встановлених національними і міжнародними стандартами вимог.

Предметом митних експертиз у більшості випадків є встановлен-

ня характеристик товарів, що є визначальними для прийняття рішень зі застосування тарифних та нетарифних заходів регулювання ЗЕД.

Експертне забезпечення є однією зі складових митної справи, що супроводжує реалізацію основних завдань митних органів, а в ряді випадків також реалізацію і захист прав суб'єктів ЗЕД, що є учасниками митних правовідносин. Складовими експертного забезпечення митної справи є: а) відбір проб (зразків) товарів, що знаходяться під митним контролем та б) операції зі взятими пробами (зразками) товарів, що, зокрема, полягають у проведенні експертизи (досліджень), які здебільшого проводяться митними, а в окремих випадках також і судовими експертами.

Відбір проб (зразків) товарів та подальші операції з ними являють собою митні формальності, що можуть виконуватися колом суб'єктів, визначених у митному законодавстві. Вищевказані митні формальності являють собою сукупність дій з забезпечення експертної діяльності безпосередніми об'єктами експертизи (дослідження), що здійснюються в межах митних процедур або в процесуальному порядку у справах про порушення митних правил.

Проби (зразки) товарів, що відбираються для проведення експертизи (дослідження) слід розглядати в різних аспектах: правовому, процесуальному (процедуральному) та технічному.

За чинним митним законодавством України, здійснювати відбір проб (зразків) товарів має можливість доволі широке коло суб'єктів митних правовідносин, натомість мета, умови та підстави відбору проб (зразків) товарів для цих суб'єктів є різними. Цих суб'єктів можна поділити на дві групи, а саме: 1) органи публічної влади, що уповноважені на здійснення контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон, зокрема йдеться про суб'єктів митного контролю та суб'єктів інших видів офіційного контролю (санітарного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного радіологічного та ін.) та правоохоронні органи; 2) інші суб'єкти митних правовідносин (декларанти та їх представники, власники товарів, правовласники об'єктів права інтелектуальної власності).

Натомість в митному законодавстві ЄС, коло суб'єктів, що можуть відбирати зразки товарів є доволі вузьким. До таких суб'єктів за європейськими стандартами віднесено - митні органи, а в окремих випадках - володільців товарів.

В контексті євроінтеграції України, адаптація до європейських стандартів національного митного законодавства, зокрема у сфері експертного забезпечення митної справи та зовнішньоекономічної діяльності має важливе значення для подальшого правозастосування і впливає, як на ефективність діяльності митних органів з виконання основних завдань, так і на забезпечення захисту прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що вступають в мит-

ні правовідносини. Тому, відсутність в Проєкті нового МК України норм, що регулюють організаційно-правові засади експертного забезпечення діяльності митних органів, а також наявність низки недоліків юридичної техніки, і, в тому числі застосування гібридної термінології, що не використовується в митному законодавстві ЄС - несприятливо відіб'ється на праворозумінні та в подальшому спричинить проблеми у правозастосуванні, що спонукає до доопрацювання Проєкту.

Предметом подальших наукових розвідок вбачається комплексний аналіз європейських стандартів та норм перспективного митного законодавства, що стосуються експертного забезпечення діяльності митних органів та суб`єктів ЗЕД, які вступають в митні правовідносини.

Список використаних джерел:

1. Коросташова, І. (2025). Правове забезпечення митних і судових експертиз (експертних досліджень) у сфері зовнішньоекономічної діяльності та митні формальності за митним законодавством Європейського Союзу й України. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 4 (41). С. 169-190. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.4.2025.10>
2. Бойко О. В. Митна експертиза в Україні: проблемні аспекти. Право та державне управління. 2022. №3. С.53-60. DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.3.8>
3. Митний кодекс України : Закон, Кодекс від 13.03.2012 р. № 4495-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 16.03.2026)
4. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 16.03.2026).
5. Бранчук А. О. Митні експертизи: поняття, характеристика та види. Митна справа. 2015. № 3 (99). С. 62 –67.
6. Карпенко Г.Л. Організаційно-правовий механізм митних експертиз. LEX PORTUS № 6 (8)'2017 С.105-111.
7. Найденко О.Є. Нормативно-правове забезпечення проведення експертиз в митній справі. Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор» «Бізнес-навігатор», Випуск 3 (70)/2022. С.121-127. DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.70-21>
8. Судова експертологія: Навчальний посібник. Х.: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 192 с.
9. Коросташова І. М. (2023) Імплементация норм митного законодательства ЕС в процесі євроінтеграції України: досвід ЄС та особливості митних процедур та митних формальностей, спрямованих на захист прав інтелектуальної власності у міжнародній торгівлі / V. Borsa, V. Zaiats, S.Kapitanets, et al. Development of Ukraine's customs policy in the context of European integration : Scientific monograph. Riga, 2023. P. 122. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-278-4-5>

10. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 9 жовтня 2013 року про встановлення Митного кодексу Союзу (нова редакція) (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text (дата звернення: 10.04.2026)

11. Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code (recast). Official Journal of the European Union. L 269/1. 2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/952/oj/eng> (дата звернення: 10.04.2026)

12. Проект Митного кодексу України (2026): Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%9C%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%83%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%96%CC%88%D0%BD%D0%B8.pdf> (дата звернення: 10.04.2026)

References:

1. Korostashova I.M. (2025). Pravove zabezpechennia mytnykh i sudovykh ekspertyz (ekspertnykh doslidzhen) u sferi zovnishnoekonomichnoi diialnosti ta mytni formalnosti za mytnym zakonodavstvom Yevropeiskoho Soiuzu y Ukrainy [Legal support for customs and forensic examinations / expert studies in foreign economic activities and customs formalities under the customs legislation of the European Union and Ukraine]. Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky, 4 (41), 169–190. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.4.2025.10> [in Ukrainian].

2. Boiko O.V. (2022). Mytna ekspertyza v Ukraini: problemni aspekty [Customs expertise in Ukraine: problematic aspects]. Pravo ta derzhavne upravlinnia, 3, 53–60. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.3.8> [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada Ukrainy. (2012). Mytnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.03.2012 № 4495-VI, zi zminamy ta dopovnenniamy [Customs Code of Ukraine: Law of Ukraine dated March 13, 2012 No. 4495-VI, as amended]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (accessed: 16.03.2026) [in Ukrainian].

4. Verkhovna Rada Ukrainy. (1994). Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrainy vid 25.02.1994 № 4038-XII, zi zminamy ta dopovnenniamy [On forensic examination: Law of Ukraine dated February 25, 1994 No. 4038-XII, as amended]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> [in Ukrainian].

5. Branchuk A.O. (2015). Mytni ekspertyzy: poniattia, kharakterystyka ta vydy [Customs examinations: concept, characteristics and types]. Mytna sprava, 3(99), 62–67 [in Ukrainian].

6. Karpenko H.L. (2017). Orhanizatsiino-pravovyi mekhanizm mytnykh ekspertyz [Organizational and legal mechanism of customs examinations]. Lex Portus, 6(8), 105–111 [in Ukrainian].

7. Naidenko O.Ye. (2022). Normatyvno-pravove zabezpechennia provedennia ekspertyz v mytnii spravi [Regulatory and legal support

for conducting examinations in customs matters]. *Biznes-navihator*, 3(70), 121–127. DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.70-21> [in Ukrainian].

8. Sudova ekspertolohiia: navchalnyi posibnyk [Forensic expertology: textbook]. (2008). Kharkiv: Vyd-vo Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav. 192 p. [in Ukrainian].

9. Korostashova I.M. (2023). Implementatsiia norm mytnoho zakonodavstva YeS v protsesi yevrointehratsii Ukrainy: dosvid YeS ta osoblyvosti mytnykh protsedur ta mytnykh formalnosti, spriamovanykh na zakhyst prav intelektualnoi vlasnosti u mizhnarodnii torhivli [Implementation of EU customs legislation in the process of Ukraine's European integration: EU experience and features of customs procedures and customs formalities aimed at protecting intellectual property rights in international trade]. In V. Borsa, V. Zaiats, S. Kapitanets et al., *Development of Ukraine's customs policy in the context of European integration: scientific monograph*. Riga, 122. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-278-4-5> [in Ukrainian].

10. Yevropeiskyi Parlament i Rada YeS. (2013). Rehlament Yevropeiskoho Parlamentu i Rady (YeS) № 952/2013 vid 09.10.2013 pro vstanovlennia Mytnoho kodeksu Soiuzu, zi zminamy ta dopovnenniamy [Regulation (EU) No. 952/2013 of the European Parliament and of the Council of October 9, 2013 establishing the Union Customs Code, as amended]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text [in Ukrainian].

11. European Parliament, & Council of the European Union. (2013). Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code (recast). *Official Journal of the European Union*, L 269/1, 1–101. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/952/oj/eng> [in English].

12. Ministersvo finansiv Ukrainy. (2026). Proekt Mytnoho kodeksu Ukrainy [Draft Customs Code of Ukraine]. <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%9C%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%83%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%96%CC%88%D0%BD%D0%B8.pdf> [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 16.04.2026

Отримана після доопрацювання / Received after revision: 28.04.2026

Прийнято до друку / Accepted for publication: 29.04.2026

Опубліковано / Published: 29.05.2026

Фінансування: відсутнє / Funding: none.

Конфлікт інтересів: автор(и) заявляє(ють) про відсутність конфлікту інтересів / Conflict of interest: the author(s) declare no conflict of interest.

Дотримання етичних норм: дослідження виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності / Ethical compliance: the study was conducted in accordance with the principles of academic integrity.

Дані дослідження: усі дані, необхідні для обґрунтування висновків, наведено у статті / Research data: all data necessary to substantiate the conclusions are presented in the article.